

Kent ve Atık

Dışavurumcu Sanatın Şehir Atıkları ile Buluşması

Kentlerin atık miktarlarını azaltmaları ve sürdürülebilir atık yönetimini oluşturmaları ekosistemi korumak, kentte yaşanabilirliği ve sürdürülebilirliği sağlamak için kritik öneme sahip. Bunun da yolu teknik çözümler kadar kentlilerin atıklarla ilgili farkındalığının oluşmasından ve temel unsurları ayrıştırma, toplama ve bertaraf olan atık yönetimine katılımlarından geçiyor. İPA'nın FNF ve İHA ile iş birliği içerisinde gerçekleştirdiği Kent ve Atık Hackathonu'nda katılımcılar kent atıkları hakkında gözlem yapıp düşünürken ortak biçimde yaratıcı fikirler geliştirmenin ve bunları sanat yoluyla ifade etmenin yollarını aradı.¹

Cansu Yapıcı*

* Mimar, İstanbul Planlama Ajansı

İstanbul, milyonlarca insanın yaşadığı ve her gün yaklaşık 18 bin ton atığın üretildiği dev bir metropol. Hızlı nüfus artışı, yoğun kentleşme ve yüksek miktarda atık üreten tüketim alışkanlıkları, atık yönetimini kritik bir mesele hâline getiriyor. Atıkların doğru şekilde ayrıştırılması, toplanması ve bertaraf edilmesi gibi konular her ne kadar İstanbulluların günlük hayatına değmiyor gibi görünse de bu döngünün arka planında dev bir ekosistem ve sürdürülebilirlik çabası yatıyor. İstanbul, bu doğrultuda 2050'ye kadar sıfır atık hedefi doğrultusunda planlanan projelerle, atık miktarını azaltmayı ve sürdürülebilir atık yönetim sistemleri oluşturmayı amaçlıyor.

İstanbul'un bu çok fazla bilinmeyen hayati ve devasa döngüsünü incelemek için 31 Ekim-2 Kasım 2024 tarihleri arasında İstanbul Planlama Ajansı (İPA), Friederich Naumann Foundation (FNF) ve İnsan Hakları Akademisi (İHA) ortaklığında "Kent ve Atık Hackathonu" düzenlendi. Hackathon, İstanbul'un sürdürülebilirliği için yaratıcı çözümler geliştirmek isteyen katılımcıları bir araya getirdi. Etkinlik boyunca, atık yönetimi konusundaki uzmanlardan bilgi alan ve İstanbul'un farklı bölgelerinde gerçekleştirilen saha çalışmalarıyla yerel atık yönetimini birebir gözlemlene fırsatı bulan katılımcılar, kentle atık arasındaki ilişkiye dair farkındalık yaratacak projeler geliştirdiler. Üç gün süren "Kent ve Atık Hackathonu", çevresel sürdürülebilirliği sağlamanın ve İstanbul'un ekolojik ayak izini azaltmanın yollarını ararken katılımcıların yaratıcı düşünme becerilerini dışavurumcu sanatla birleştirdiği bir alan sundu.

Bir Kentin Atık Yönetimi Nedir?

Atık yönetimi, bir kentin sürdürülebilirliği ve yaşanabilirliği için kritik bir unsur. Temel olarak atıkların toplanması, taşınması, ayrıştırılması, geri dönüştürülmesi ve nihayetinde bertaraf edilmesini içeren bir süreç. Ancak bu döngü yalnızca teknik bir işlem değil; sosyal ve kültürel dinamiklerle de doğrudan ilişkili. İstanbul gibi büyük metropollerde, günlük 18 bin ton atık doğru şekilde yönetilmediğinde çevresel kirlilik, doğal kaynakların tükenmesi ve halk sağlığı sorunları gibi ciddi sonuçlar doğurabilir.

Fotografar İstanbul Planlama Ajansı arşivi

Atıkların doğru şekilde ayrıştırılması ve geri dönüştürülmesi, ekonomik değer yaratmanın yanı sıra çevresel sürdürülebilirliği de destekler. İstanbul, 2050 yılı sıfır atık hedefi doğrultusunda bu döngüyü daha verimli hâle getirmeyi amaçlıyor. Bu hedef, atıkların enerjiye dönüştürülmesini, karbon emisyonlarının azaltılmasını ve döngüsel ekonomi modellerinin güçlendirilmesini içeriyor.

Atıkların doğru şekilde ayrıştırılması, toplanması ve bertaraf edilmesi, yalnızca teknik altyapı ile değil, bireylerin çevresel farkındalığı ve katılımıyla daha etkili hâle geliyor.

Atık yönetimi, teknik ve mühendislik çözümlerini içeren bir süreç olsa da, bireylerin ve toplulukların bu süreçte dahil olması sürdürülebilir bir gelecek için kritik bir önem taşıyor. Atıkların doğru şekilde ayrıştırılması, toplanması ve bertaraf edilmesi, yalnızca teknik altyapı ile değil, bireylerin çevresel farkındalığı ve katılımıyla daha etkili hâle geliyor.

Dışavurumcu Sanat ve Atık Yönetimi

Dışavurumcu sanat, bireylerin duygularını ve düşüncelerini sanatsal araçlarla görünür kılmayı amaçlayan bir sanat akımı olarak 20. yüzyılın başlarında ortaya çıktı. Özellikle savaş

sonrası Avrupa'da sanatçılar, yaşanan travmaları ve toplumsal değişimleri sanat aracılığıyla ifade ederek izleyicilerle derin duygusal bağlar kurmayı hedeflediler.

Bu sanat anlayışı, bireylerin çevresel sorunlara karşı farkındalığını artırır ve bu sorunlara yaratıcı çözümler üretmede güçlü bir araç olarak öne çıkıyor. Atık malzemelerin sanatsal eserlerde kullanılması, atıkların yalnızca birer problem olmadığını, dönüşüm ve yeniden doğuş fırsatı sunduğunu gösteriyor.

Sanat, atık yönetimi süreçlerine duygusal ve yaratıcı bir boyut ekleyerek bireylerin çevresel sorunlara olan ilgisini artırır. Sanatçılar ve katılımcılar, atıkları birer hikaye anlatma aracı olarak kullanarak çevresel sorunlara dair derin ve etkileyici mesajlar verebilir. Kent ve Atık Hackathonu, sanatsal anlatım ve teknik çözümler bir araya getirerek atıkların yalnızca bertaraf edilmesi gereken bir yük değil, birer dönüşüm aracı olduğu gerçeğini gözler önüne serdi.

Atık malzemelerin sanatsal eserlerde kullanılması, atıkların yalnızca birer problem olmadığını, dönüşüm ve yeniden doğuş fırsatı sunduğunu gösteriyor.

İstanbul'un Atık Döngüsüne Şahit Olmak

Hackathon katılımcıları, üç ana tema doğrultusunda gruplara ayrılarak saha gezileri ve serbest ziyaretler gerçekleştirdi. Bu gezilerde katılımcılar hem atık yönetimi uygulamalarını yerinde gözlemlediler hem de sanat eserleri için çeşitli atık malzemeler topladılar.

• Gıda, Hal, Tarım ve Atık Grubu

Gıda, Hal, Tarım ve Atık grubu, kentte gıda israfının azaltılması ve atıkların sürdürülebilir bir şekilde değerlendirilmesi üzerine odaklandı. Grup, İstanbul'un farklı bölgelerindeki gıda atık yönetimi uygulamalarını gözlemleyerek yerel halkın bu konudaki farkındalığını artırmayı ve topluma yeniden kazandırılacak atık malzemelerle yaratıcı ve ilham verici eserler üretmeyi amaçladı.

Gıda, Hal, Tarım ve Atık grubu, ilk gün İBB'nin organik atık tesislerine gerçekleştirdiği ziyarette kompost örnekleri ve daha sonrasında serbest ziyarette çeşitli atık organik malzemeleri topladı. Grup, toparlanan atıklar üzerinden hackathonun son sabahında bir tema belirledi. Saha gezilerinde katılımcıların gözlemlerinden çıkan ortak duyuları tartıştıkları yarım saatlik bir beyin fırtınasının sonucunda, birinci grup oluşturacağı sanat eserinin temasını “kaçınılmaz olan kaosu devinimini anlatmak” olarak belirledi. Temasını belirleyen grup, son günün kalan zamanında sanat eseri üzerinde çalıştı.

Sunumlarında eserin kaosu içinden doğan canlılıklardan esinlendiğini belirten grup sözcüleri, aslında eserin göz hizasının altında kalan alanlarında çokça küçük detayların olduğuna, bu detayların sağlam ve kompost hâline gelmeye yakın organik atıkları içermesiyle bir yaşam formunu tasvir ettiğine dikkat çekti. Grup sözcüsü, eserin doğanın aslında bütün atıklara ve tüketime rağmen kendisini koruyor oluşunu tehditkâr bir görüntüde sunmak istediklerini dile getirdi.

Gün sonu sunumlarında birinci grup ürettiği sanat eserini şu şekilde tanımladı: “Sanat eserimizde hem yaşayan hem de çürüyen nesnelere yer vererek, şehrin dinamiklerini ve doğal döngülerin

kırılganlığını vurguladık. Muz yaprakları, toprak ve kompost gibi organik malzemeler, yenilenme ve dönüşüm sürecini temsil ederken; plastik parçalar ve çeşitli atıklar ise bu döngüyü kesintiye uğratan kentsel tüketim kültürünü yansıttı. Yaşam ve çürümenin bir arada bulunduğu bu çalışma, şehirdeki hızlı yaşamın ve atıkların bıraktığı kalıcı izleri düşündürdü. Eserin her katmanında, doğayla uyumlu bir dönüşüm mümkünken, betonlaşmanın ve plastik tüketiminin bizi doğadan nasıl uzaklaştırdığına dikkat çekmeye çalıştık.”

• Deniz, Kıyı, Plaj ve Atık Grubu

Deniz, Kıyı, Plaj ve Atık grubu, İstanbul'da, deniz ve kıyı ekosistemine zarar veren plastik, kimyasal ve diğer atıkların çevresel etkilerini azaltmak ve geri dönüşüm süreçlerine katkı sağlamak konularında farkındalık yaratmayı amaçladı. Bu kapsamda, limanlar ve sahillerdeki atık toplama ve bertaraf yöntemlerini inceleyerek, sürdürülebilir bilinçlendirme alanında bir eser geliştirmeye odaklandı.

Deniz, Kıyı, Plaj ve Atık grubu ilk gün İBB'nin Haydarpaşa Atık Kabul Tesisleri'ne gerçekleştirdiği ziyarette tesiste bulunan çeşitli atıkları ve daha sonrasında serbest ziyarette İstanbul kıyısındaki atık malzemeleri topladı. Grup, toparlanan atıklar üzerinden hackathonun son sabahında bir tema belirledi. Saha gezilerinde katılımcıların gözlemlerinden çıkan ortak duyuları tartıştıkları yarım saatlik bir beyin fırtınasının sonucunda, ikinci grup oluşturacağı sanat eseri için temasını “d(ur)mak” olarak seçti. Grup üyeleri, durmak kelimesinin içinde “ur” tabirini kent ve atık konusunda göz ardı ettiğimiz şeylerin aslında bir iltihap gibi büyüdüğünü ve bize yara verdiğini temsil ettiği için belirttiklerini ifade etti. Niyetini belirleyen grup, son günün kalan zamanında sanat eseri üzerinde çalıştı.

Grup sözcüleri, gün sonundaki sunum kısmında ürettikleri eserin adını “Blue was Here” olarak belirlediklerini, bu ismin Esaretin Bedeli filmindeki Brooks adlı karakterin 30 yılın ardından hapisten çıkınca hayatın çok ilerlemesinden duyduğu uyumsuzluk hissini sonucu intihar edip “Brooks was here” yazısını yazmasından

esinlediğini ifade ettiler. Grubun teması olan “durmak” kavramının da bu noktada çok önemli olduğunu, eğer bir mola verilip denizlere verilen zarar fark edilmezse, kişisel olarak sorumluluk alınmaya başlanmazsa, temiz suya ulaşımın da yakında mümkün olmayacağını vurguladılar. Bu doğrultuda oluşturdukları eserin arka tarafında biriken şişelerin, insanlar tarafından denize bırakılan atıkların ilk bakışta görülmeyince yok olmadığını, kovalar arası aktarım stiline ise artık küçük damlaların bile kovayı taşıyabileceğini temsil ettiğini söylediler.

Grup ürettiği sanat eserini şu şekilde tanımladı:

“Topladığımız envanterlerle ana strüktürü sabitledikten sonra çevreye zarar veren atıkları sembolik olarak sanat eserine yerleştiriyoruz. Bulduğumuz materyaller insan kaynaklıdır. Geri dönüştürülmekle uğraşılmamış ve terk edilmişlerdir. Bu atıklar denizlere ve insan sağlığına zarar vermektedir. Fazlasıyla tüketimin olduğu bu dünyada çevreye verdiğimiz zararları gözler önüne seren bir sanat eseri yapmak istedik.”

• Teknoloji, Yaşam ve Atık Grubu

Teknoloji, Yaşam ve Atık grubu, şehir hayatında artan elektronik atıkların ve teknolojik ürünlerin çevresel etkilerini azaltmaya yönelik sürdürülebilir çözümler üretmeyi hedefledi. Grup, özellikle elektronik atıkların geri dönüşümü ve ileri dönüştürülmesi üzerine odaklanarak, atıkların yeniden kullanılabilir hâle getirilmesi ve çevreye olan zararlarının en aza indirilmesi alanında farkındalık yaratacak bir eser üretmeyi amaçladı. Bu doğrultuda, İstanbul'daki elektronik atık işleme tesislerini ziyaret eden grup üyeleri, döngüsel ekonomi ilkelerine dayalı sürdürülebilir atık yönetimi stratejileri üzerine çalışmalarda bulundu.

Teknoloji, Yaşam ve Atık grubu ikinci gün İBB'nin Elektronik Atık Toplama Tesisleri ve Döngüsel İşler Atölyesi'ne gerçekleştirdiği ziyaretlerde tesislerde bulunan çeşitli metal ve elektronik atıkları topladı. Grup, toparlanan atıklar üzerinden hackathonun son sabahında bir tema belirledi. Saha gezilerinde katılımcıların gözlemlerinden çıkan ortak duyuları tartıştıkları yarım saatlik bir

Fotografar İstanbul Planlama Alanı arşivi

beyin fırtınasının sonucunda, üçüncü grup oluşturacağı sanat eseri için temasını “dönmek” olarak belirledi. Grup üyeleri, dönme kavramının üzerinde durmalarının sebebinin hem önceki gün serbest grup vaktinde yaptıkları aktivitelerden çıkan çağrışım, hem de aslında sadece atıkların değil yaşamın her parçasının bütünsel bir döngü içerisinde olduğunu çağrıştırması olduğunu belirtti. Temasını belirleyen grup, son günün kalan zamanında sanat eseri üzerinde çalıştı.

Grup sözcüsü, eserlerinde teknolojiyi geliştirmenin getirdiği heyecanla, ardında bıraktığı kirliliği göz ardı etme eğilimini anlatmak istediklerini belirtti. Grup, teknolojik ilerlemenin ardındaki sis perdesini kaldırmak için makinelerin içindeki devre kartlarını yüzeye çıkararak bu durumu temsil etmeye çalıştığını ifade etti. Eserin tam dengede olmaması, ilerlemenin çarpık yapısını yansıtmak amacıyla bilinçli bir tercih olarak açıklandı. Ayrıca, eserin çeşitli atık malzemeler tarafından desteklenerek ayakta durmasının, ölüm-yaşam dengesini simgelediğini; temeldeki herhangi bir parçanın çekilmesiyle

eserin yıkılacağını vurgulayan grup, döngüsel ekonominin de benzer bir kırılganlığa sahip olduğunu ifade etti.

Gün sonunda yapılan sunumlarda grup ürettiği sanat eserini şu şekilde tanımladı: “Biz aslında tesis ziyareti ve serbest ziyaret sırasında çok fazla atık topladık ve bu karışıklığı esere de yansıtmak istedik. Elektronik atıkları (telefon, ekran) bozarak, küçük parçalara ayırarak aslında bir bütün gibi görünen nesnenin bile ne kadar fazla parçadan oluştuğunu, görünmeyen yüzünü yansıtmak istedik. Sanat eserimizi dönen bir düzleme oturttuk, bu da bizim aslında hackathonda grup içinde üzerinde çok durduğumuz bir konuydu: döngüsellik. Eserin yanına interaktif bir nesne olarak da bir polarizör bıraktık. Bu polarizör de aslında baktığın açıya göre algının nasıl değişebileceğini temsil ediyor.”

Kent ve Atık Hackathonu, İstanbul'un atık yönetimi sürecine yenilikçi ve çok boyutlu bir yaklaşım sunarak çevresel sorunlara dair farkındalık yaratma ve çözüm geliştirme açısından ilham verici bir örnek oluşturdu. Atıkların

yalnızca bertaraf edilmesi gereken bir yük olmadığı, aynı zamanda dönüştürülebilir bir kaynak olduğu fikrini benimseyen etkinlik, bireylerin çevresel farkındalıklarını artırırken, yaratıcı düşüncenin teknik çözümlerle birleştiği bir platform sağladı. Katılımcılar, sahada edindikleri gözlemlerle farklı temalar üzerinden atıklara dair hikayeler anlattı, sanat ve sürdürülebilirlik arasında güçlü bir bağ kurdu. Hackathon kapsamında üretilen eserler, doğal döngülerin kırılganlığı, tüketim kültürünün zararları ve döngüsel ekonominin önemi gibi konuları etkileyici biçimde yansıtarak, İstanbul'un sıfır atık hedefi doğrultusunda toplumun katılımının ne denli kritik olduğunu gözler önüne serdi. Etkinlik, çevresel sürdürülebilirlik için sanatsal ifade ve teknik bilginin nasıl bir arada kullanılabileceğini başarıyla sergileyerek, gelecekte bu tür girişimlere ilham olabilecek bir yol haritası sundu.

Notlar

- 1 Hackathon kelimesi, “hack” (yaratıcı çözüm üretme) ve “marathon” (uzun süreli çaba) kelimelerinin birleşiminden türemiştir. Takım çalışması odaklı bu etkinliklerde, katılımcılar belirli bir süre boyunca yaratıcı fikirler geliştirir ve bunları hızlı bir şekilde projelere dönüştürmeye odaklanırlar.